

Українська й білоруська лексикографія ХХ – ХХІ ст. з погляду збереження традицій національної термінології (етюди до слів *бархан* і *дюна*)

Традиційно символізм як культурно універсальне явище розглядають у межах вивчення відповідних напрямів художньої літератури, мистецтва, міфології, релігії та філософії, що з'явилися в 60-х – на початку 70-х рр. ХІХ ст. в західноєвропейській культурі. Символізм трактує символ як форму образно-художнього пізнання й ґрунтується на ідеї «естетичного прориву до високого, неминущого змісту дійсності, подолання обмеженості раціоналізму та повсякденності» [6]. На перший погляд, для історії лексикографії, досить прикладної галузі людських знань, здобутки цієї концепції важко надаються до використання. Проте й у створенні термінологічного арсеналу літературної мови можна побачити символізм, якщо розглядати доробок мовознавчих шкіл певних періодів крізь призму збереження (пошуку) національних традицій, бо процес свідомого відбору елементів цього ідіому обов'язково має враховувати колективне відчуття символічності форм (у площині *рідне – чуже*).

Українська та білоруська літературні мови впродовж ХІХ–ХХ ст. розвивалися в умовах диглосії, під час якої роль головного елемента в парі *вищий – нижчий ідіом* виконували російська й польська мови, а тому намагання створити українську (білоруську) термінологію за допомогою власних засобів (як шляхом семантичного (словотвірного) калькування, так і напівкалькування) – це «подолання обмеженості раціоналізму та повсякденності» життя народів, що не мали змоги сповна використовувати власні мовні засоби в різних сферах людської діяльності, це прагнення вплинути не тільки на видимий світ. Дуже близький до такого розуміння й процес запозичення термінів, перейнятих з ідіомів, що в певний період і на певній території не посідають панівного становища в диглосній опозиції *панівна – підкорена мова*, хоч на цьому самому синхронічному зрізі, але на іншій частині етномовного простору, вони й можуть займати верхню позицію в розгляданій парі (наприклад, польська мова в УРСР і БРСР та в міжвоєнній Польщі). Символізм – як сукупність символів, як вивчення мотивації культурних впливів – по-новому окреслює тенденції розвитку літературних мов, УДК 811.161.2+811.161.3+81'26'373

коли подивитися на боротьбу за існування в них засобів, що спираються на національну традицію, і т. зв. європеїзмів, які часто (не зовсім виправдано) називають інтернаціоналізмами. З другої третини ХХ ст. для обох ідіомів головним джерелом запозичення чужомовної лексики стає російська мова та відповідні засади російських лінгвістичних шкіл, що дає змогу вбачати у формах багатьох перейнятих європеїзмів продукт російського освоєння (саме щойно названі одиниці й доцільно називати інтернаціоналізмами – за традицією, що склалася в радянську добу). Цьому сприяли й засади української та білоруської радянської термінології, зорієнтовані з 30-х рр. ХХ ст. на одне, російське, джерело поповнення. Квінтесенцією напряму можна визнати твердження про те, що «у зв'язку з особливостями радянської багатонаціональної мовної ситуації цілі та завдання уніфікації термінології коротко можуть бути сформульовані так: термінологія має бути уніфікованою за змістом і національною за формою, тобто за мовою» [8: 15]. Проте після 1933 р. українська та білоруська термінології й «за формою» часто були уніфіковані за російськими джерелами. І в цьому також закоріненний символізм.

Період активного становлення української та білоруської літературних мов у першій третині ХХ ст. багатий на різні тенденції розвитку, що були істотно скорочені внаслідок мовних реформ цих ідіомів у 1933 р. Упадає в око той факт, що саме з 30-х рр. ХХ ст. починає діяти російська термінологічна школа. Російське термінознавство як самостійний науковий напрям існує з 1931 р., коли вийшла друком перша концептуальна стаття Д. С. Лотте з проблем уніфікації та стандартизації технічної термінології «Чергові завдання науково-технічної термінології». Згаданого лінгвіста вважають засновником російської термінологічної школи, що розгалузилася за різними науковими напрямами. Д. С. Лотте основну увагу зосередив на питаннях стандартизації термінів, термінотворенні, проблемах запозичень і перекладу термінологічної лексики тощо [1]. Звісно, це не означає, що до появи термінознавства як окремої галузі російська традиція зовсім не мала досвіду впорядкування термінологічної лексики, радше навпаки: діяльність, спрямована на свідомі селективні процеси в термінотворенні, завжди вторинна щодо стихійного впорядкування терміносистем. І російський досвід цілком підтверджує цю думку. Натомість українська й білоруська термінологічні школи в науковому розумінні започаткували свою діяльність на початку 20-х рр. ХХ ст., оскільки були покликані дати якнайшвидшу відповідь на гострі суспільні запити, адже саме в цей час обидва ідіоми виходять на широку арену культурного існування. О. Курило так окреслила цей процес у своїх «Увагах до української літературної мови» (цитовано за виданням 1925 р.): «Народилася українська

державність, народилася українська школа. І тут живо треба було дати вислови цим новим культурно-національним формам життя, треба було творити нові слова, нові синтаксичні, нові фразеологічні звороти. І в творчій тій роботі надто далось взнаки довголітнє московське поневолення: до тієї творчої роботи українці стали з психологією російської мови, із способом російського думання» [3: 11]. Цей самий образ відомий і в білоруському мовознавстві. Я. Льосик для праці «Деякі уваги до білоруської літературної мови» (1924–1925) не тільки переймає в О. Курило форму написання довідника й методи пояснення матеріалу, а й прямо переносить цілі абзаци з її праці, перекладаючи білоруською мовою та замінюючи в тексті словосполучення *українська мова* на *білоруська мова*, українські приклади – на білоруські: «Народилася білоруська державність, народилася білоруська школа. З'явилася нагальна потреба дати назви й вислови новим культурно-національним формам життя, яких не було або які були, але давно забулися. Треба творити нові слова, нові фразеологічні та синтаксичні звороти. До цієї роботи наша інтелігенція взялася з психологією російської мови, з російським думанням, з російським, а часом і з польським способом викладання своїх думок на письмі» [4: 172–173].

Традиційно вважають, що свідома, цілеспрямована термінотворчість у білоруській літературній мові розпочалася з 1921 р., коли Народний комісаріат освіти Білорусі організував науково-термінологічну комісію, що мала впродовж трьох місяців створити термінологію з різних галузей знань в обсязі курсу середньої школи [2: 111]. Проте термінологічна лексика білоруської мови почала формуватися з початку ХХ ст., коли з'явилися легальні білоруськомовні видання (найбільшу роль у процесі становлення нової білоруської літературної мови відіграла газета «Наша ніва» (1906–1915)). Певна річ, білоруській мові цього періоду були властиві «генетична «строкатість», семантична неокресленість багатьох термінів, наявність великої кількості термінологічних дублетів та їхніх фонеморфологічних варіантів, неоднозначність зв'язків між багатьма науковими поняттями та засобами їхнього мовного вираження» [2: 110]. Традиції українського термінотворення були дещо триваліші, адже цими питаннями опікувалося ще з кінця ХІХ ст. НТШ у Львові, що знаходило своє відбиття не тільки в галицькій періодиці, а й у шкільництві Австро-Угорщини. Проте наведену характеристику щодо білоруської мови можна застосувати й до української ситуації, бо тільки з 20-х рр. ХХ ст. почалися впорядковані процеси української стандартизації, ускладнені багатоваріантністю на різних рівнях. І. Огієнко з цього приводу навіть писав про існування окремих літературних мов «Великої України та

Галичини», а також про те, що «бажання мати для всього українського народу одну спільну літературну мову» стало реалізовуватися тільки в добу після Визвольних Змагань. На думку мовознавця, доказом стали процеси народження в Галичині «нової літературної мови», що складається «з елементів своїх і нових, свіжих елементів з Великої України» [5: 5–7]. Наявність таких процесів помітив тоді й В. Сімович [7: 279].

Загалом орієнтація на чужомовну термінологічну лексику для українських і білоруських мовознавців 20-х рр. ХХ ст. малохарактерна, хоч розуміння пошуку створення національної термінології було різним. Досить тільки зауважити, що в межах українського пуризму Ю. Шевельов виділив дві школи: харківську (синтетичну, або помірковану) та київську (етнографічну, або крайню), речники яких покинули неоднакові сліди в історії літературної мови [9: 110–111]. Я. Льосик, повторюючи думку О. Курило [3: 13], обґрунтовував потребу у виробленні власних мовних засобів навіть дещо парадоксальним чином: «Твердо встановленої, у широкому розумінні, білоруської літературної мови ще немає, і ця невстановленість нашої літературної мови стає нам у пригоді тим, що дає широкі можливості та дозволяє передусім стати на народний, діалектний ґрунт і у своєму розвитку піти за розвитком живої розмовної мови» [4: 176]. Такі настанови як віддзеркалення пуристичних тенденцій у мовознавстві двох народів можна знайти в різних авторів.

Розвиток термінології, на думку дослідників, відбувався в трьох річищах: а) шляхом запровадження загальноновживаного слова; б) через створення неологізмів; в) за допомогою використання діалектних слів [2: 112–113]. Проте це твердження не можна беззаперечно приймати. Як на початковому етапі нормування можна протиставляти «загальноновживані» та «діалектні» слова? Коли межі між діалектом і літературною мовою настільки розмиті, що діалект часто стає джерелом та орієнтиром для нормалізаторів, окреслити спосіб «використання діалектних слів» як суто неприйнятний ресурс поповнення літературної мови просто неможливо. Скажімо, на думку білоруського дослідника В. Краснея, «принцип орієнтації на власні мовні ресурси нерідко переростав у принцип виняткового використання цих ресурсів, унаслідок чого: до складу термінології (білоруської мови. – О. С.) вводилися вузькодіалектні слова», наприклад, *выдма* в значенні «бархан» (сучасна біл. норма – *бархан*), *глыза* «брила» (сучасна біл. норма – *камлыга*, *глыба*), *дзяркач* «деркач» (сучасна біл. норма *драч*); «створювалися штучні неологізми», зокрема *развязанне* «дія за значенням *розв'язувати*» (сучасна біл. норма – *рашэ́нне*, *вырашэ́нне*), *рознапнёвыя* «двосім'ядольні» (сучасна біл. норма – *двухдольныя*), *чужаслоўны сказ* «уставне речення» (сучасна біл. нор-

ма – *пабочны сказ*), *галота* «пауперизм» (сучасна біл. норма – *паўперызм*), *здань* «галюцинація» (сучасна біл. норма – *галюцынацыя*; у сучасній білоруській літературній мові лексема *здань* має тільки значення «привид»), *трыкутнікаванне* «триангуляція» (сучасна біл. норма – *трыангуляцыя*), *кісьліна* «кислота» (сучасна біл. норма – *кіслата*), *адцінак* «відрізок» (сучасна біл. норма – *адрэзак*), *выпрастаны кут* «розгорнутий кут» (сучасна біл. норма – *разгорнуты вугал*) [2: 114].

Проте навряд чи всі з наведених одиниць заслуговують на таку кваліфікацію. Спробуємо це простежити на деяких прикладах (хоч коментарів вимагають ледве не всі подані білоруські елементи), беручи до уваги українські й білоруські лексикографічні видання, що найбільше відбивають літературний стандарт 20-х рр. ХХ ст. та подальшого часу. (Таку роль аж до 1970-х рр. відігравали перекладні російсько-українські та російсько-білоруські словники. І хоч упродовж останньої третини ХХ ст. в тлумачній лексикографії обох народів відбувся помітний поступ, перекладні російсько-українські та російсько-білоруські словники й досі виконують таку функцію!). Так, «Російсько-білоруський словник» С. Некрашевича та М. Байкова (1928) російську лексему *бархán* перекладає за допомогою слова *в'їдма* [РБСНБ: 10], а «Білорусько-російський словник» М. Байкова та С. Некрашевича (1925) білоруську лексему *в'їдма* перекладає рос. *д'юна* [БРСБН: 64]. «Практичний російсько-білоруський словник» М. Байкова й М. Горещького рос. *д'юна* передає біл. *в'їдма* [ПРБСБГ: 40]. «Російсько-білоруський словник» за редакцією А. Александровича (1937), головний пореформений кодекс білоруської літературної мови аж до початку 1950-х рр., рос. *д'юна* перекладає біл. *дз'юна* [РБСА: 89], проте не подає ніде *в'їдмы*, а вже в «Білорусько-російському словнику» за редакцією Кіндрата Кропиви (кодекс перевидавали зі значними змінами понад 5 разів) зафіксовано серед білоруської лексики слово *бархán* [БРСК-1988: 174; БРСК-2003: 363], а також *в'їдма* як прямий відповідник до рос. *д'юна* [БРСК-1988: 256; БРСК-2003: 543]. Як бачимо, лексема *в'їдма* закріпилася в сучасній білоруській літературній мові як стилістично нейтральний синонім до запозиченого слова *д'юна*. «Російсько-білоруський словник» (1995) подає *в'їдму* в ролі прямого відповідника на другому місці, після слова *дз'юна* [РБС-1995: 416]. Хоч лексема *в'їдма*, за словниками пореформеного часу (крім «Російсько-білоруського словника» за редакцією А. Александровича (1937)), і перемістилася на периферію білоруської термінології, проте закріпилася в літературній мові, що свідчить не тільки про поширеність одиниці у відповідній літературі, а й про її комунікативну потужність, яка не залежить від первісного ареалу побутування. Тим-то закиди

стосовно вузькодіалектної основи одиниці як перешкоди до закріплення в літературній мові щонайменше не досить обґрунтовані.

Натомість в українській лексикографії адаптація лексем *барх'ан* (запозичення з казахської мови через російське посередництво [ЕСУМ, I: 146]) і *дюна* (запозичення з нововерхньонімецької або з нижньонімецької мов [Фасмер], імовірно, через російське посередництво, хоч не можна відкидати й польського) відбувалася по-іншому. «Російсько-український словник» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924) подає в реєстровій статті до рос. *барх'ан* український відповідник *кучугура* [РУСКЄ: 10]. Українська традиція такого перекладу започаткована ще Словником М. Уманця та А. Спілки (1893–1898) (у прикладі до вокабули йдеться про «*кучугури снігу*») [РУСУС: 15], а також підтримана авторитетом Грінченкового словника (1907), у якому укр. *барх'ан* – це тільки «ворсиста бавовняна тканина», відповідник до рос. *бумазєя* [СУМГ: 31], та «Російсько-українським словником» С. Іваницького й Ф. Шумлянського (1918) [РУСПШ: 17]. «Російсько-український словник» за редакцією П. Мустяци (1937), перший великий лексикографічний пореформований кодекс, як український відповідник до рос. *барх'ан* «нанесений вітром піщаний пагорб у пустелі або в степу, на якому немає рослинного покриву; материкова дюна» наводить тільки лексему *барх'ан* [РУСМ: 14]. Подальші великі російсько-українські словники вже дотримуються лише такого принципу перекладу [РУСГО: 27; РУС-1987: 39; РУСЖ: 32; РУС-2011: 99]. «Російсько-український словник» за редакцією А. Кримського та С. Єфремова (1924) перекладає рос. *дюна* за допомогою лексем *дюна*, *кучугура*, *надмуха*, *надма*, *відма* [РУСКЄ: 264]. У «Російсько-українському словнику» О. Ізюмова (1926) перекладний ланцюг обмежено двома одиницями: *дюна*, *надма* [РУСІ: 144], таким самим чином побудована відповідна словникова стаття й у «Словнику технічної термінології. Мірництво. (Проект)» Ю. Трихвилева та І. Зубкова (1930) [СТТМТЗ: 21], а «Російсько-український словник технічної термінології» І. Шелудька, Т. Садовського (1928) подає тільки один відповідник – лексему *надма* [РУСТТШС]. «Російсько-український словник» за редакцією П. Мустяци (1937) розглядає рос. *дюна* вже перекладає тільки одним українським відповідником *дюна* [РУСМ: 173], цей принцип закріплено в «Російсько-українському словникові» Д. Ганича й І. Олійника (1979) [РУСГО: 168], а також в академічних «Російсько-українському словнику» (1987) [РУС-1987: 400] та «Російсько-українському словникові наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос» (1998) [РУСНТ: 177]. І тільки в новітніх російсько-українських словниках окреслилася тенденція до повернення національної термінології до великих кодекс-

сів літературної мови. Щоправда, з незрозумілих причин на початку ХХІ ст. лексема *надма* не залучена до лексикографічних кодексів, хоч у 1920-х рр. вона була ледь не головною одиницею серед синонімічних термінів, натомисть уведене слово *відма*, що в період творення національної термінології перебувало на останньому місці в синонімічному ряду відповідників до російської лексеми *дюна*. Так, у «Російсько-українському словнику» за редакцією В. Жайворонка (2003) рос. *дюна* перекладено двома відповідниками: нейтральним *дюна* та розмовним *відма* [РУСЖ: 242]. Цей спосіб тлумачення цілковито підтримує й новітній «Російсько-український словник» Інституту української мови НАН України (2011): рос. *дюна* = укр. «*дюна*, разг. *відма*» [РУС-2011: 242]. І хоч стилістична ремарка *розм.* до певної міри маргіналізує існування лексеми в літературній мові, проте будь-яке введення одиниці до корпусу словника дає змогу користувачам застосовувати її в певних контекстах, чим створюються передумови для переходу слова від однієї групи лексики (розмовної) до іншої (стилістично нейтральної), що цілком умотивовано, зважаючи на дореформену традицію використання національної термінології. (Наше твердження в цьому контексті звучить оптимістично, хоч Ю. Шевельов з приводу аналогічних процесів у словникарстві радянської доби висловив протилежну думку: «Зауважу, що в таких випадках позначки *застаріле*, *розмовне* й *діалектне* легко заступають одна одну, бо вони не значать нічого іншого, як те, що слово не рекомендоване» [Шевельов: 262].

Проте Словник за редакцією В. Жайворонка (2003) та «Російсько-український словник» Інституту української мови НАН України (2011), подаючи лексеми *відма* як відповідник до рос. *дюна*, не тільки підтримують традицію вживання національної термінології, а й виправляють фактичні помилки в лексикографії радянської доби. Скажімо, СУМ тлумачить одиницю *відма* як «піщане місце, з якого у вітряну погоду зноситься пісок». І подає цитати-ілюстрації: *А коли на пустій видмі понакидувано будяччя, то хто ж може жадати, щоб там уродила пшениця?* (І. Франко); *Піщані видми облягли виднокруг* (П. Загребельний) [СУМ, I: 389]. Зрозуміло, що таке тлумачення не цілком відповідає цитатам. Якщо ілюстрація з Франкових творів ще може підтримувати визначення СУМу, то приклад з текстів П. Загребельного радше підтверджує традиційне значення лексеми, закріплене в національній термінології ще в 1920-х рр. (Утім, щоб остаточно спростувати дефініцію СУМу, потрібно шукати ширші контексти до наведених цитат). І навіть коли б обидві цитати цілком підтверджували дефініцію укладачів СУМу, то без подання в корпусі Словника до слова *відма* основного значення «нанесений вітром піщаний пагорб у пустелі або в степу, на якому немає рослинного покриву»

лексикографічне розроблення розгляданої лексеми не можна вважати задовільним. Одиниці *надма* СУМ узагалі не фіксує [СУМ, IV: 73].

На прикладі перекладу цих лексем бачимо, як з української літературної мови зникає загальноживане *кучугура* в значенні «нанесений вітром піщаний пагорб у пустелі або в степу, на якому немає рослинного покриву», натомість закріплюється одиниця *бархан*. *Кучугура*, *надмуха*, *надма*, *відма* як відповідники до рос. *дюна* також зникають з перекладних пореформених кодексів української мови. Уся ця історія ілюструє тенденцію, що її окреслив свого часу Ю. Шевельов, розглядаючи пореформені зміни в українській літературній мові: таким чином видно, як «у підлеглу мову впроваджуються елементи панівної мови і відсуваються, а далі й усуваються елементи відмінні» [Шерех: 261].

Звичайно, проблема відродження національної термінології в сучасних українській та білоруській літературних мовах потребує ширшого й докладнішого аналізу. Це покликані зробити не тільки термінологи, а й мовознавці, пов'язані з лексикографією та лексикологією цих ідіомів. Проте навіть з кількох розглянутих тут прикладів бачимо, що в досліджуваних мовах за схожих культурно-історичних умов, викликаних мовними реформами 1933 р., процес витіснення / закріплення національної термінології відбувався нерівномірно.

Література

1. Земляная Т. Б., Павлычева О. Н. Терминоведение: основные понятия и концепты [Електронний ресурс] / Т. Б. Земляная, О. Н. Павлычева // Журнал научно-педагогической информации. – Режим доступу до журн.: [<http://paedagogia.ru/attachments/article/101/zemlyanayapavlicheva.doc>].
2. Красней В. П. Пошукі прынцыпаў і шляхоў выпрацоўкі беларускай нацыянальнай тэрміналогіі ў 1920-х гг. / В. П. Красней // Красней В. П. Беларуская тэрміналогія: [зборнік артыкулаў]. – Мінск: БДУ, 2011. – С. 108–115.
3. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило / [передм. П. Тарашука]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с.
4. Лёсік Я. Некаторыя ўвагі да беларускае літаратурнае мовы / Я. Лёсік // Гісторыя беларускага мовазнаўства (1918–1941): Хрэстаматыя для студэнтаў філаал. фак.: У 2-х ч. / [аўт.-уклад. С. М. Запрудскі, Г. І. Кулеш]. – Мінск, 2005. – Ч. 1. – С. 172–182.
5. Огієнко І. Український стилістичний словник / І. Огієнко. – Львів, 1924. – 496 с.
6. Полозова И. В. Символизм [Електронний ресурс] / Полозова И. В. // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – Москва: Канон+, РООИ «Реабилитация», И. Т. Касавин, 2009. – Режим доступу : [http://epistemology_of_science.academic.ru/724/символизм].

7. Сімович В. Дещо про нашу купецьку мову / В. Сімович // Сімович В. Праці у двох томах / [упорядкування і передмова Л. Ткач]. – Чернівці, 2005. – Т. 1: Мовознавство. – С. 279–282.

8. Степанов Г. В. Современная научно-техническая терминология на языках народов СССР и за рубежом / Г. В. Степанов // Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик: [сб. ст.] / АН СССР, Ком. науч.-техн. терминологии, Ин-т языкознания; [отв. ред. Г. В. Степанов и др.]. – Москва: Наука, 1983. – С. 6–21.

9. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус / Ю. Шевельов. – Чернівці: Рута, 1998. – 208 с.

10. Шерех Ю. Так нас навчали правильних проізоношень: Триптих про мову / Ю. Шерех // Шерех Ю. Поза книжками і з книжок / [ред. рада: В. О. Шевчук та ін.; упор. Р. Корогодський]. – К.: Час, 1998. – С. 236–280.

Список джерел

Українські перекладні словники

- РУС-1987** Русско-украинский словарь: в 3-х т. / [редкол.: И. К. Белодед и др.] – 3-е изд. – К.: Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1987. – Т. 1. А–М. – 848 с.
- РУС-2011** Російсько-український словник: у 4 т. – Т. 1. А–Й / І. С. Гнатюк, С. І. Головашук, В. В. Жайворонок та ін. – К.: Знання, 2011. – XXXVIII, 992 с.
- РУСГО** Русско-украинский словарь / [составители: Д. И. Ганич, И. С. Олейник]. – Изд. 4-е. – К.: Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1979. – 1012 с.
- РУСЖ** Російсько-український словник: А–Я. / [Анніна І. О., Горюшина Г. Н., Гнатюк І. С. та ін.]; за ред. В. В. Жайворонка; НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Абрис, 2003. – 1401 с.
- РУСІ** Ізюмов О. Російсько-український словник / О. Ізюмов. – К.–Харків : Книгоспілка, 1926. – 656 с.
- РУСІШ** Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник / С. Іваницький, Ф. Шумлянський. – К.: Обереги, 2006. – 528 с.
- РУСКЄ** Російсько-український словник. Редактори: В. М. Ганцов, Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченкова; гол. ред. А. Кримський. – Т. 1. А–Ж. – К.: Червоний шлях, 1924. – 290 с.
- РУСМ** Російсько-український словник / відп. ред. П. Мустяца. – К.: Видавництво АН УРСР, 1937. – 890 с.
- РУСНТ** Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос / В. В. Гейченко,

В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1998. – 892 с.

- РУСТТШС** Шелудько І., Садовський Т. Російсько-український словник технічної термінології (загальний). (Проєкт) [Електронний ресурс] / І. Шелудько, Т. Садовський. К.: Державне видавництво України, 1928. – Режим доступу: <http://r2u.org.ua/s?w=%D0%B4%D1%8E%D0%BD%D0%B0&scope=all&dicts=all&highlight=on>.
- РУСУС** Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український / М. Уманець, А. Спілка. – Т. 1. А–І. – Львів, 1893. – 318 с.
- СТТМТЗ** Трихвиль Ю., Зубков І. Словник технічної термінології. Мірництво. (Проєкт) / Ю. Трихвиль, І. Зубков. – К.–Харків: Державне видавництво України, 1930. – 167 с.
- СУМ, I** Словник української мови / [ред. колегія: І. К. Білодід та ін.]. – Т. 1. А–В. – К.: Наук. думка, 1970. – 799 с.
- СУМ, IV** Словник української мови / [ред. колегія: І. К. Білодід та ін.]. – Т. V. Н–О. – К.: Наук. думка, 1974. – 840 с.
- СУМГ** Словарь української мови / [упоряд. Б. Грінченко]. – Т. 1. А–Ж. – Київ, 1907. – 494 с.

Білоруські перекладні словники

- БРСБН** Байкоў М., Некрашэвіч С. / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. Беларускарасійскі слоўнік. – Менск: Дзярдаўнае выдавецтва Беларусі, 1925. – 360 с.
- БРСК-1988** Беларускарускі слоўнік: у 2 т. – Т. 1. А–О / АН БССР. І-т мовазнаўства імя Я. Коласа; рэд. К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва). – 2-ое, перепрац. і дап. – Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1988. – 813 с.
- БРСК-2003** Беларускарускі слоўнік: у 3 т.: больш за 110000 слоў. – Т. 1. А–З / НАН Беларусі, І-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – 3-ое вид., папраўл. і дап.; рэд. К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва); пад рэд. А. І. Падлужнага. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2003. – 1120 с.
- ПРБСБГ** Байкоў М., Гарэцкі М. / М. Байкоў, М. Гарэцкі. Практычны расійскабеларускі слоўнік. – Вид. 2-ое, выпраўл. і дап. – Менск: Дзярдаўнае выдавецтва Беларусі, 1926. – 190 с.
- РБС-1995** Русско-белорусский словарь: в 3 т.: около 110000 слов. – Т. 1. А–Л / АН Беларусі, Ін-т языкознания им. Я. Коласа. – 6-е изд., испр. – Мінск: «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Бровкі, 1995. – 735 с.
- РБСА** Руска-беларускі слоўнік / пад рэд. А. Александровіча. – Менск: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1937. – 495 с.

- РБСНБ** Некрашэвіч С. М., Байкоў М. Я. / С. М. Некрашэвіч, М. Я. Байкоў. Расійска-беларускі слоўнік. – Менск: Беларускае дзяржаўнае выдавецтва, 1928. – 728 с.

ЕТИМОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ

- ЕСУМ, I** Етимологічний словник української мови: в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. – Т. 1. А–Г. – К.: Наук. думка, 1982. – 631 с.
- Фасмер** Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс] / М. Р. Фасмер. – Москва: Прогресс, 1964–1973. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/vasmer/39347/дюна>.

Oleksandr SKOPNENKO

Ukrainian and Belarussian Lexicography of the 20th and 21st Centuries in Terms of Preserving the Traditions of National Terminology (Comments to the Words *бархан* and *дюна*)

In the article the state of maintenance of national terminology is considered in Ukrainian and Belarussian lexicography of 20th and 21st centuries. It is established, that the achievements of Ukrainian and Belarussian lexicography of 1920th years were saved in modern Ukrainian and Belarussian literary languages unevenly.

Лариса Бондарчук

Назви комп'ютерних вірусів у сучасній українській комп'ютерній субмові

Із розвитком комп'ютерних та Інтернет-технологій в Україні сформувалася відповідна українська комп'ютерна субмова, яка потребує детального вивчення, оскільки в ній спостерігаються цікаві явища: утворення нової лексики, термінології, фразеології, формування специфічного синтаксису, поява великої кількості комп'ютерних жаргонізмів тощо. Особливості мовних процесів у комп'ютерному та Інтернет-середовищі, зокрема назви комп'ютерних вірусів, розглядають у своїх працях Чемеркін С. [7], Тищенко О. [6], Кищик А. [3],